
STIL ȘI ELEGANȚĂ ÎN FOTOGRAFIA BASARABEANĂ ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

Mihail Dohot

Cuvinte-cheie: fotografie, vestimentație, modă, stil, Basarabia, Europa, fotograf, modelier, elite sociale.

În loc de introducere

Imaginea, ca și imaginarul, în același rând cu muzica și puterea cuvântului au fost, pe parcursul întregii istorii umane, un catalizator al proceselor sociale – un instrument al comunicării și al transmiterii mesajului în lume. Ca o continuare a acesteia, fotografia a ajutat omul să se afirme așa cum n-a mai putut-o face niciodată până atunci, chiar dacă nu dispunea de celelalte talente și daruri. Ca o formă de exprimare mult mai accesibilă, s-a impus destul de repede în toate domeniile sociale, de la politică până la disciplinele științifice și cele artistice.

Fotografia a ajuns o sursă incontestabilă de cunoaștere, ca o poartă într-o realitate de mult uitată, pe care acum o descoperim în numeroase albume de epocă care au supraviețuit vicisitudinilor timpului. Spațiul dintre Prut și Nistru, aflat la interferența marilor puteri, a fost influențat nu numai sub aspect politic dar și al discursului cultural imprimat și transmis prin operele măștrilor scrisului cu lumină din Basarabia surprinzând societatea basarabeană modernă așa cum era ea la acel moment.

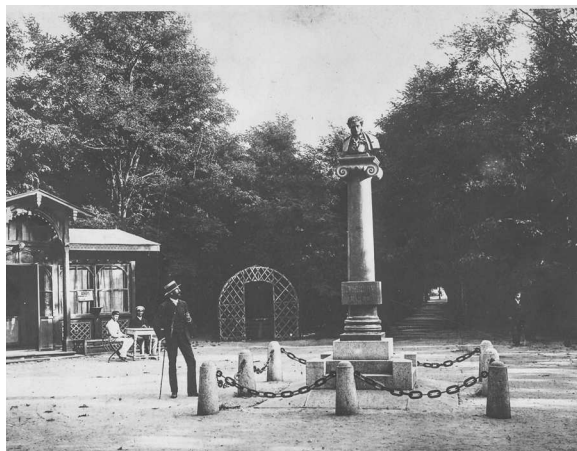
Evenimentele care au determinat viitorul Europei s-au desfășurat într-o oarecare concomitență atât în occidentul cât și pentru centrul și orientul acesteia. Revoluția franceză din 1848 și Războiul Crimeii din 1853-1856, Războiul franco-prusac și Comuna din Paris din 1871, pe de o parte, și Războiul ruso-turc din 1877-1878, implicit Războiul de Independență al României, pe de altă parte, au format una dintre cele mai extravagante perioade în istorie, caracterizate printr-o dezvoltare vertiginosă atât a modei cât și a fotografiei (vintage-romania.com 2011).

În această perioadă Basarabia a fost vizitată de numeroși călători din Occident: francezi, englezi, italieni, etc. Unii dintre ei, chiar dacă într-un

număr mai restrâns, au rămas aici ca profesori, artiști și chiar fotografi. Însă nici elitele sociale autohtone nu s-au arătat mai prejos, completându-și garderoba și expunându-și achizițiile în imaginile fotografiilor atât în capitala basarabeană (fig. 1), împodobind peisajul urbei, cât și în marile centre culturale europene.

După Revoluția din 1848, dezvoltarea capitalismului în țările Europei intră într-un ritm alert. Extinderea producției și concentrarea acesteia conduc spre ultima fază a acestuia – imperialismul. În Europa acestor ani crește vertiginos antagonismul între burghezie și muncitorime. În dezvoltarea culturală înalta burghezie începe să joace un rol determinant. Impunându-se prin stilul Empire, predominant în culoarele clasei înstărite, a fost preluat ca etalon pentru imitație Imperiul Roman, ca urmare a ambițiilor imperiale franceze și a descoperirilor arheologice din Pompei.

Istoricul de modă și directorul Muzeului Institutului tehnologiei modei din New York, dr. Valerie Steele, menționează că invenția fotografiei a venit în același moment al revoluției tehnico-științifice când au apărut și primele mașini de cusut produse în serie și ca urmare – saloanele de frumusețe.

1. Moda vremii în Grădina publică din Chișinău, sfârșitul sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB-1763.

2. Regina Victoria și Prințul Albert la Palatul Buckingham, 1860, fotocredit: <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-32781964> (accesat la 07.04.2017).

3. Vestimentația unei doamne din elitele sociale basarabene, fotografie „carte de visite”, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB 24108/74.

Moda oglindea și întruchipa în sine acele metamorfoze care au avut loc cu femeia din acea vreme pe parcursul a câtorva decenii dramatice până la Primul Război Mondial (Стил 2013).

Din ultimul sfert al secolului al XIX-lea, până la Primul Război Mondial, Europa a cunoscut o perioadă de pace și relativă bunăstare, numită „*la Belle Epoque*”, perioadă în care a apărut și curentul „*Art Nouveau*”.

Dirigitorii stilului

Dacă vorbim de începutul sec. XIX, lider incontestabil în domeniul modei feminine a fost Josephine Bonaparte, împărăteasa Franței. Odată cu aceasta, în perioada Imperiului au intrat în vizor ornamentele antice „grele”, rochiile cu fir aurit, al căror design a fost gândit încă de la încoronarea soțului său Napoleon Bonaparte. Atracția față de exotic și trecutul antic au fost componente artistice predominante ale curentului romantic. Însă toate până într-un anumit punct. Se spune că odată Napoleon, văzând o tânără într-o ținută foarte îndrăzneță, a scos-o din mulțime și i-a zis: „*Doamnă, sunteți dezgolită, vă rog să vă îmbrăcați!*”. După aceasta moda ținutelor îndrăznețe a rămas mult timp în trecut.

Anul 1837 a fost începutul domniei de 63 de ani a reginei Victoria în Regatul Unit, unul din cei mai puternici și influenți monarhi ai Europei care a stabilit propriile standarde sociale până la moartea sa în 1901 (fig. 2). Accentul pentru valorile conservatoare a reprezentat un adevărat tabu pentru această perioadă în Marea Britanie. Impactul revoluției industriale și depresia economică într-o bună parte a lumii, inclusiv în Australia și Statele Unite, au fost reflectate în vestimentație începând cu anii '40. Însă spre mijlocul sec. XIX Parisul era centrul de necontestat al modei în ciuda turbulențelor din politica franceză.

Odată cu cel de-al Doilea Imperiu, când în 1852 președintele Louis Napoleon Bonaparte s-a proclamat împărat cu numele Napoleon al III-lea, membrii curții franceze, în special soția lui, împărăteasa Eugenia (Eugénie de Montijo), influențau întreaga societate în materie de modă. Hainele ei, în nuanțe delicate de gri, albastru-safir, mov, galben și alb, create de faimosul designer Charles Frederick Worth, au fost copiate peste tot în lume inclusiv în Basarabia.

Împărăteasa folosea țesături foarte delicate – tul, tifon, dantele foarte fine – și le schimba de mai

4. Împărăteasa Eugenia a Franței, circa 1858, foto-credit: <http://www.npg.org.uk/collections/search/portraitLarge/mw127141/Eugnie-Empress-of-France-Eugnie-de-Montijo> (accesat la 07.04.2017)

5. Imaginea unei doamne cu un copil în brațe din elitele sociale basarabene, fotografie „carte de visite”, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB-24108/95.

multe ori de-a lungul unui bal sau petreceri (fig. 4). Purta rochii lungi cu multe volane, se foloseau în continuare cercurile dar unele rochii erau doar scrobite. Frumoasele epocii stăteau în picioare în caleștile lor ca să nu își șifoneze rochiile până la bal (vintageromania.com 2011).

Corsetele erau în continuare la modă, fiind încheiate până la gât cu nasturi și aveau gulere mici. Mânele erau lungi și strâmte, uneori se purta un al doilea set de mâneci din dantelă sau muselină. Ca noi accesorii pot fi amintite bonetele mici și pălăriile, mantii din dantelă neagră purtate drept șaluri și mănuși din dantelă. E perioada în care erau la modă locurile comune de îmbăiat – apar costumele de baie. Femeile măritate și cele în etate purtau o eșarfă lungă din pene numită „boa”. Dintre bijuterii erau foarte populare brățările pe mâini și picioare (manon-legko.livejournal.com 2013).

O altă promotoare a modei vestimentare în sec. XIX a fost împărăteasa Austriei și Regina Ungariei Elisabeta (fig. 6). Aceasta a ajuns să fie obsedată de aparițiile sale, fiind deosebit de compulsivă, fapt pentru care a dezvoltat chiar și o tulburare alimentară.

În aceeași ordine de idei, în Țările Române, conform muzeografului Ștefania Dinu, de la Muzeul Național Cotroceni, la sfârșitul secolului XIX, femeile, care se bucurau de o situație materială favorabilă, își asigurau, zilnic, toalete de dimineață, de după-amiază și de seară, cea de vizită și de plimbare (pe jos sau în trăsură). Toaletele erau diferite dacă purtătoarea era oaspete sau gazdă, existând, de asemenea, toalete pentru petrecerea verii la țară sau la băi, la munte sau la mare. În total româncele din elitele sociale schimbau pe parcursul unei singure zile chiar și cinci ținute vestimentare (Bardulete 2014) (fig. 7).

6. Împărăteasa Austriei și Regina Ungariei Elisabeta, mijlocul anilor '60, secolul XIX, fotocredit: <https://alchetron.com/Empress-Elisabeth-of-Austria-1166084-W> (accesat la 07.04.2017)

7. Doamnă din elitele sociale basarabene pozând într-un atelier fotografic, imagine tip „carte de vizite”, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB-24108/86.

Odată cu anul 1890 au început să se croiască în special costume compozite, influențate de moda secolelor XVI-XVIII, culorile fiind în general pastelate (crem, roz, bleu, gri, auriu).

Spre deosebire de moda feminină, unde toate noile tendințe în domeniu erau dictate de Paris, în privința costumului bărbătesc la acest capitol aveau cuvântul decisiv Londra și Viena. Vestimentația bărbătească a fost dominată de două personalități prin contrastul punctelor lor de vedere: George Bryan „Beau” Brummell viitorul rege George al VII-lea și lordul Byron (George Gordon Byron), celebru poet romantic.

Iată ce scrie despre vestimentația masculină a acelor ani Louis Charles Delescluze în „*Amintiri de 60 de ani*”: „*Aristocratismul în bărbat este considerat talentul iar în femeie frumusețea. Femeile poartă acele haine care le accentuează calitățile fizice. Bărbații contemporani se*

îmbracă – nu se chitesc” (Комиссаржевский 2005, 222).

Statutul de capitală a modei Londra a căpătat-o anume grație regelui Eduard al VII-lea (fig. 8). Inovațiile sale în domeniul vestimentar au fost adeseori mult mai apreciate decât cele politice. Este cunoscut faptul că, după ce a servit masa, acesta și-a deschiat nasturele de jos de la vestă, care din acel moment nu se mai încheie, iar în timpul unei ploii și-a răsuflecat pantalonii, după care toți croitorii au început să coase pantaloni cu manșetă.

Stilul vestimentar al hainelor pentru bărbați a rămas unul sobru și demn, mai conservator. În acea perioadă, în trend erau costumele de culori întunecate – negre, sure, albastre, gri și cu gulere înalte. La evenimentele de importanță deosebită ținuta obligatorie era de obicei fracul negru, însă pe parcursul zilei bărbații purtau redingote și geaci de purpură.

8. Regele Eduard al VII-lea al Regatului Unit, 1860, fotocredit: <http://www.gettyimages.com/license/3070147> (accesat la 07.04.2017).

9. Domn din elitele sociale basarabene, fotografie „carte de visite”, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB 24108/99.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, costumul pentru bărbați nu a suferit modificări substanțiale, în schimb au fost adăugate unele elemente vestimentare noi. Modelele costumelor au devenit mult mai stricte ca stil și utilizare: de vizită, de bal, pentru acasă și de fiecare zi, care au devenit „de lucru”. Noul tip de costum, zis și „de vizită”, era un elegant costum de stradă, îmbrăcat și pentru diferite serbări mai mici (fig. 9).

În ceea ce privește fasonul, costumul bărbătesc nu ieșea în evidență, însă la el erau asortate o mulțime de accesorii cu utilitate diversă, destul de răspândite fiind jobenele, pălăriile cu fetru tare, chipiurile și pălăriile *Derby* (*Bowler*), purtate mai ales în ultimul deceniu al secolului XIX. Costumul a fost completat cu un baston subțire din lemn sau cu umbrelă, monoclu, batistă în buzunarul superior al redingotei. Domnii își lăsau, de regulă, mustața și purtau favoriți conform statutului social.

Istoricul și criticul de artă dr. Adrian-Silvan Ionescu dedică un întreg studiu intitulat „*Moda și societate urbană*”, cu peste 600 de pagini, cu zeci de fotografii de epocă, unde analizează în amănunt vestimentația elitelor sociale ale epocii. Au-

torul ne arată, cu tact și bun-gust, că românii au știut întotdeauna să se îmbrace conform ocaziei și chiar dacă unii au făcut paradă de lux, confundând-o cu eleganța, au fost obligați, într-un sfârșit, să se alinieze tendinței generale de decență și sobrietate pentru a nu deveni ținta umoriștilor în căutare de subiecte pentru revistele satirice. Iată ce spune acesta: „*Boierimea moldavă era mai bogată, mai occidentalizată și mai cultivată, implicit mai luxoasă și mai la modă decât cea munteană, mai arhaică și mai orientală aceasta, cu averi mai modeste și o mai slabă influență apuseană*” (Mihailescu 2007).

Dacă vorbim de sobrietate și de tact în vestimentația domnilor din elitele sociale ale vremii ar trebui să reținem atenția și asupra detaliilor din inventarul garderobelor personale. Iată ce spune Adrian-Silvan Ionescu despre unul din reprezentanții acestor elite, avocatul, politicianul și colecționarul Toma Stelian care avea „*cu ale sale patru pardesie, trei paltoane, 17 sacouri, 20 veste, 52*

10. Domn din elitele sociale basarabene, fotografie „carte de visite”, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB 24108-89.

11. Îmbrăcăminte de iarnă în imaginile de epocă basarabene, fotografie „carte de visite”, a doua jumătate a sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB 24108-54.

pantaloni, 210 gulere, 145 cravate, cinci jachete, trei redingote, 40 cămași de noapte, patru halate de baie, bască, frac, smoking și 124 cămași...” (Ionescu 2006, 192).

Tradiția vestimentară s-a păstrat în ce privește vestele de tip Spencer (după lordul Spencer care primul a îmbrăcat această haină), care au continuat să fie purtate pe parcursul celei de-a doua jumătăți a sec. XIX. La fel a fost și haina de ploaie cu mai multe gulere, purtată prima dată de actorul David Garrick, acesta dând tonul respectivei mode vestimentare pe cuprinsul întregii Europe și nu numai.

Pe de altă parte, pantalonii și-au schimbat însă forma peste fiecare deceniu: în anii '50 s-au purtat pantaloni cu bretele, în anii '60 acestea au dispărut, pentru că ajungeau deja prea jos, peste încălțăminte.

La fel, în anii '50-'60 cravatele erau purtate în formă de papillon, la început mai larg, iar apoi mult

mai îngust. La începutul anilor '70 apar cravatele în formă de panglică, aproape cum arată și în zilele noastre. La frac se purta întotdeauna cravată albă legată ca papillon.

Încălțăminte în anii '50 avea botul ascuțit, iar în anii '60 era în formă opacă, dar cu toc înalt. În anii '70 tocul putea ajunge la 5 cm. Deseori se purtau cizme și pantofi cu butoane sau cu cheutori. Pantofii deschiși erau purtați numai la baluri. În anii '50 au existat moda pantofilor de cauciuc.

Îmbrăcăminte de iarnă era populară prin șubele stufoase care adeseori ajungeau până la pământ, iar blănurile cele mai răspândite erau din nutrie, veveriță, vidră, nevăstuică sau vulpe roșcată (fig. 11).

Schimbările în garderoba bărbaților au venit însă puțin mai târziu – odată cu începutul Primului Război Mondial, când acesta a pus capăt prelungirii sec. XIX în domeniul „*haute couture*”.

Revoluția industrială – croiul braț la braț cu fotografia

În perioada anilor 1850-1890, moda reflecta ultimele descoperiri în domeniul ingineriei, al chimiei și al căilor de comunicații și implicit dezvoltarea industriei confecțiilor. După răspândirea artei fotografice și invenția colorantului pe bază de anilină și mașinile de cusut toate împreună au avut un impact decisiv asupra designului, manufacturilor și a distribuției vestimentare.

Această perioadă a fost marcată de spiritul experimentării și, am putea spune, chiar al rebeliunii. În artă și în design, istoricismul și orientalismul a continuat să fie factori determinanți în designul vestimentar. Academia de Arte Frumoase din Paris și Academia Regală din Londra au promovat, ca unul din cele mai importante genuri, picturile pe subiect istoric, în timp ce reprezentările vieții de zi cu zi erau considerate la cel mai de jos nivel de exprimare artistică.

După înfrângerea Comunei din Paris (1871), artiștilor progresiști le-a venit mult mai greu să-și apere dreptul la libertatea de creație în lupta împotriva tendinței oficiale reacționare. Gusturile, dictate de moda înaltei burghezii continuă. În loc de modelul mic-burghez - *Biedermeier* – vine domnia luxului fără margini, subliniind în continuare privilegiile de clasă ale mării burghezii (Киреева 1970, 147).

Spre deosebire de acesta, într-un avânt de independență față de academism, curentul impresionist începe oficial în Parisul anului 1874 cu o expoziție organizată de Societatea Artiștilor Anonimi, printre membrii căreia făceau parte Claude Monet, Edgar Degas, Pierre-Auguste Renoir, Gustave Caillebotte și Berthe Morisot. Aceștia s-au inspirat din lumea din jurul lor, prezentând scene de plimbări cu barca, oameni pe plajă, peisaje de la țară sau imagini din viața orășenilor și a țăranilor care trecea la viteză maximă.

Artiști precum Dante Gabriel Rossetti și William Holman Hunt au copiat vestimentația din trecut pentru a-și îmbrăca modele simple, fără corsete sau crinoline. Stofa sintetică își făcea apariția pe piață la fel cu noii coloranți chimici care erau mult mai accesibili artiștilor ce au început să exploateze în mod spectaculos noile posibilități. Din moment ce moda s-a integrat în viața contemporană impresionistii au capturat stilul deosebit al doamnelor și doamnelor din cafenele, teatre, la picnicuri în mijlocul naturii etc.

Pe de altă parte, artiștii romantici ca Eugène Delacroix și Jean-Léon Gérôme au perpetuat viziunea romantică a Asiei la fel ca pe cea a Egiptului și a Africii de Nord. În 1871 compozitorul Giuseppe Verdi a creat versiunea sa idealizată a Egiptului Antic în „*Aida*” – operă în patru acte. Gustul parizian pentru exces teatralizat a fost surprins și redat de Jules Massenet, care a surprins publicul din Asia de Sud cu opera „*Regele Lahore*” (1877) și Bizanțul cu „*Esclarmonde*” (1889). Giacomo Meyerbeer în „*L’Africaine*” (1865) și Léo Delibes în „*Lakmé*” (1883) au descris iubirile uitate dintre domnia elitelor sociale europene și fiicele orientului. Baletul, de asemenea, a contribuit la trendul orientalist prin operele lui Cesare Pugni în „*Fiica Faraonului*” (1862), ajungând aproape de ridicol cu implicații halucinogene cu opium și mumii reanimate (Cole, Deihl 2015, 17).

În domeniul literar, Emile Zola, în nuvela sa din 1883 „*Au Bonheur des Dames*”, a descris aspectul seductiv al consumismului, dar și partea mai puțin plăcută a acestuia.

În arhitectură și designul de interior s-au impus tendințele eclecticice, așa încât în anii '50-'60 de un succes aparte s-a bucurat stilul mijlocului sec. XVIII – rococo. Sub influența acestuia a apărut și mobilierul în stil eclectic luxuriant, așa-numitul „*al doilea rococo*”, sau „*stilul expozițional*”.

În acest context, chiar dacă primele fotografii în domeniul modei apar la scurt timp după inventarea și prezentarea acestuia în cadrul Academiei de Științe din Paris, până aproape de sfârșitul sec. XIX nu putem vorbi de fotografia propriu-zisă specializată în „*haute couture*”. Primul fotograf de modă este considerat baronul Adolph de Meyer (1868-1946). Prima sa operă fotografică a apărut în 1894, la diverse expoziții din Londra, Paris, New York și Bruxelles, unde a fost menționat ca un amator dedicat (fig. 12).

Portretul fotografic a început să crească în popularitate nu numai în mediul înaltei burghezii dar și în clasele medii. Celebrități ca Virginia Oldoini, Contesa de Castiglione și Lillie Langtry au recurs la forța fotografiei pentru a capta imaginația publicului prin ținutele lor. Maeștrii „scrisului cu lumină” precum Nadar – cronograful vârstelor, și Julia Margaret Cameron, au surprins prin intermediul obiectivului fotografic spiritul și suflul intelectualității britanice. Chiar și cetățenii de rând preferau să achiziționeze, la fotograful local, por-

12. Modelul Olga de Meyer, fotografie executată de baronul Adolph de Meyer, 1900, fotocredit: https://pt.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Woman_before_Arch_1900s.jpg (accesat la 07.04.2017).

13. O doamnă din elitele sociale basarabene îmbrăcată conform ultimelor tendințe de modă, fotocredit: MNEIN FB-24108/58.

tretele pe suport fotografic în stil „carte de vizite”, fotografiile de grup fiind primite cu entuziasm de acest nou mediu social.

În aceeași ordine de idei, publicațiile franceze în domeniul modei ilustrau cu prisosință, prin imaginile pe care le publicau, noile tendințe vestimentare, accesoriile, coafura și standardele în domeniul frumuseții. „*La Mode Illustrée*”, „*Le Moniteur de la Mode*”, „*L'Art et la Mode*”, și „*La Mode Pratique*” au fost doar câteva din cele mai populare jurnale franceze ale timpului care puteau fi găsite atât în colecțiile publice cât și în cele private basarabene (fig. 14).

Periodicele au fost importante transmițătoare de idei și practică pentru un public avid de cunoștințe și informații în domeniul modei și stilului vestimentar. Scriitorii și publiciștii de la majoritatea publicațiilor înțelegeau responsabilitatea pe care o au în fața cititorilor, intitulându-și articolele cu „*Scrisori din Paris*” și altele de acest fel. Vocabularul de modă utilizat în magazine includea deja cuvintele „*toaletă*” și „*costum*”.

14. Revista „La Mode Pratique”, sf. sec. XIX, fotocredit: <http://fashioninstitute.canalblog.com/archives/2011/03/09/20587262.html> (accesat la 07.04.2017).

Expresia „frumusețe profesională” – a femeilor, doar pentru șarmul lor fizic – a coincis cu dezvoltarea fotografiei și a cererii crescânde față de maștrii modelelor „*carte de visite*” și „*cabinet*” în care erau reprezentate bine îmbrăcate și deosebit de frumoase.

Străinii veniți din Occident erau prețuiți în Basarabia, Țările Române, Balcani și Imperiul Rus pentru cunoașterea tendințelor din moda vremii din prima sursă. Astfel, în această parte a Europei erau deschise concomitent magazine vestimentare și ateliere fotografice care, de multe ori, lucrau braț la braț. Peste câteva decenii cele două tendințe se vor cumula într-o adevărată industrie a fotografiei de modă. Până atunci modistele și croitoresele luau pentru ceea ce făceau bani enormi, iar cameristele, bonele și guvernantele puteau doar să viseze la o „garderobă la modă”. Eleganța era accesibilă doar reprezentanților păturii înstărite a societății (Николюкина 2009, 5).

Designerii și modelierii epocii victoriene

Odată cu războiul franco-pruisian și sfârșitul celui de al Doilea Imperiu piața vestimentară de modă s-a confruntat cu un declin acut, însă puțin după aceasta a întâmpinat un adevărat bum. „Haut couture” nu numai că a supraviețuit crizei dar a înregistrat și o creștere spectaculoasă. Cu casele de modă „*Worth*”, „*Pingat*”, „*Laferrière*”, „*Poynter*” și „*Félix*” Parisul a devenit centrul întregii lumi vestimentare.

Spre sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 doamnele au obosit de voluminoasele „*crioline*”, iar în schimbul acestora a venit mult mai comodul, însă absurd în viziunea actuală, „*tournure*” (fig. 15). Pernuța din piele amplasată sub fustă, în spate, la talie, după părerea fashionistelor acelor vremuri, dădea un aspect deosebit siluetei doamnelor. Însă o astfel de abordare nu era pe placul tuturor – se spune că pentru a dezbădăci interesul doamnelor pentru turnuri era în plan introducerea unei taxe. Prin 1878 aceste fuste sunt reduse la una singură, îmbrăcată peste coapsa corsetului rigid, la care nu se renunțase încă (Аддеева 2013).

Cel care a propus renunțarea la crinoline, în favoarea turnurilor, a fost englezul Charles Frederick Worth (1825-1895), întemeietorul Casei de modă „*Worth*” (fig. 16). Părintele designului vestimentar, cum i se mai spune, s-a născut în Anglia. El a fost primul creator de modă și totodată cel

15. Virginia Oldoini, Contesa de Castiglione, fotografie executată de Louis Pierson, 1860, fotocredit: <http://www.rocaille.it/virginia-oldoini-contessa-di-castiglione/> (accesat la 07.04.2017).

16. Părintele designului vestimentar, Charles Frederick Worth, fotografie executată de Nadar, 1895, fotocredit: <http://theredlist.com/wiki-2-23-1249-1250-view-before-1900-profile-charles-frederick-worth-4.html> (accesat la 07.04.2017).

care a dat tonul creațiilor „*haute couture*”, fiind supranumit „*Le Pere de Haute Couture*”, acesta a revoluționat întreaga lume a modei.

Din punctul de vedere al stilului, Charles Worth a slăvit formele feminine și feminitatea. O marcă personală erau detaliile, domeniu căruia i-a acordat multă atenție și studiu; pe când toată lumea mergea pe simetrie, el a mizat pe zone asimetrice cu broderii din diverse materiale. De la început, Charles a folosit materiale de calitate foarte bună.

După ce a lucrat la o fabrică, a continuat cu bussinessul în domeniul stofei în Londra, după care, în 1846, a ajuns în Paris unde, pe parcursul a doi ani, a lucrat pentru „*Gagelin-Opigez et Cie. Gagelin-Opigez*”, specializându-se în crearea accesoriilor de damă dar și în vestimentație. Curios este faptul că Worth nu a primit nici o mențiune importan-

17. Virginia Oldoini, Contesa de Castiglione, fotografie executată de Louis Pierson, 1860, fotocredit: <https://www.pinterest.com/pin/368239707013953487/> (accesat la 07.04.2017).

tă în moda franceză până în 1863. De asemenea, până în 1864 Worth și Bobergh nu au folosit denumirea „*Breveté de S. M. l'Impératrice*” (Cole, Deihl 2015, 34).

Modelierul englez a făcut ravagii prin casele regale și în mediul nobilimii europene. A vrăjit regalitatea franceză și numeroase personalități, cum ar fi împărăteasa Elisabeta a Austriei, prințesa austriacă Pauline von Metternich, care a ajuns la Paris în 1859, și frumoasa Virginia Oldoini, contesa de Castiglione. Fascinate de fotografie și îndrăgostite de propria frumusețe, și-au dezvoltat obsesia în a sta în fața oglinzii și a camerei fotografice (fig. 17). Din 1856 Virginia Oldoini a colaborat cu fotograful Pierre-Louis Pierson.

Casa Worth a atins un asemenea prestigiu, încât Charles Worth a început să-și aleagă clientela. Criteriile de alegere erau variate, neoprinde-se la avere, acestea se refereau la reputația potențialelor cliențe, conformația corpului, greutatea și nu în ultimul rând, vârsta. Crea doar pentru cine dorea. Dacă nu-i plăcea personalitatea unei cliențe, aceasta ieșea din grațiile creatorului de modă.

Afacerea lui Worth a fost preluată de fiii săi Gaston (1853-1924) și Jean-Philippe (1856-1926). Primul a fost cel care s-a ocupat de partea organizatorică, iar al doilea – de partea creativă până la moartea tatălui, în 1889. Ei au fost cei care au dat tonul prezentărilor de modă, pentru a informa publicul interesat despre ce se va purta. Casa Worth a dăinuit timp de aproape un secol, fiind închisă în anul 1952, când strănepotul lui Charles Frederick Worth s-a retras din afacere.

Cea mai importantă schimbare în domeniul modei sfârșitului de secol XIX a înfăptuit-o Paul Poiret (fig. 18), care a și dat tonul gusturilor vestimentare feminine la începutul secolului XX. El a introdus în modă tunicile largi și rochiile simple, care permiteau femeilor să se simtă liber în timpul mersului. Noua modă a început să se răspândească cu repeziciune la sfârșitul sec. XIX, când femeile au început să se implice mult mai activ în viața socială, primind o educație ce necesita o ținută mai severă. Accesoriul cel mai la modă de la sfârșitul secolului XIX - începutul secolului XX erau pălăriile mari cu flori și pene care erau o continuare armonioasă a rochiilor pe silueta în formă de S. Unele doamne preferau să îmbrace în locul bluzelor feminine cămeși de factură bărbătească cu manșete și cravate (Аддеева 2013).

18. Modelierul Paul Poiret, începutul sec. XX, fotocredit: <http://www.ecofashiontalk.com/2016/07/business-of-fashion-fashion-history-paul-poiret/> (accesat la 07.04.2017).

Moda a evoluat încet dar sigur, fiind evitate din ce în ce mai mult cercurile pentru rochii și femeile fiind din ce în ce mai mult atrase de libertatea de mișcare și de sport. Rochiile aveau în continuare trene dar erau mai puțin voluminoase, bogat împodobite cu jabouri, pasmanterie și mărgele. Majoritatea erau făcute din tafta-brocart scrobit iar culorile purtate erau magenta, verde, galben și albastru. Corsetele erau strâmte, cu nasturi până la gât, cu gulere și jabouri din dantelă, mâneci strâmte, fie trei-sferturi fie lungi, dantelate. Rochia Watteau continuă să inspire moda. Apare „poloneza”. Apar totodată costumele cu linie masculină influențate de costumele de călărie (fig. 19). Hainele și jachetele erau create în această perioadă cu mâneci dolman. Se purtau pălării mici, bijuterii cameo, evantaie și umbrele (vintageromania.com 2011).

Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost o perioadă de occidentalizare a întregii societăți românești, care pendula între modelul francez și cel german mai cu seamă, dar care prelua și elemente din modelul englez sau din cel italian. De fiecare dată când o doamnă admira într-un magazin o rochie sau o pălărie, vânzătorul spunea că este vorba de „un model șic – din Rue de la Paix”. George Costes-

19. Împărăteasa Austriei și Regina Ungariei Elisabeta, mijlocul anilor '70, secolul XIX, fotocredit: <https://www.piphoweson.com/explore/yarns/empress-elisabeth-of-austria> (accesat la 07.04.2017).

cu descrie în lucrarea sa „*Bucureștii vechiului regat*”, cu lux de amănunte, moda de la sfârșitul secolului al XIX-lea:

„Rochiile cu malankof (un schelet făcut din oase de balenă purtat sub jupe cu rolul de a le ține înfoiate) care se mai purtau încă pe la 1870 încep să fie înlocuite de „cucoanele mai tinere” cu fuste de pânză scrobite puse câte două-trei, unele peste altele. Taliile rochiilor treceau puțin peste cingătoare și aveau mânecile lungi și largi, iar la gât se încheiau până sus cu un rând de nasturi. La gât și la mâneci rochiile erau „chenărite cu dantelă îngustă”. Prin 1878 aceste fuste sunt reduse la una singură, îmbrăcată peste coapsa corsetului rigid, la care nu se renunțase încă, iar „jupele rochiilor au fost și ele restrânse din croială, la atât cât cereau deschizăturile pașilor în mersul întins. În schimb înfoiala a fost făcută pe afară prin două șorțuri de stofă la fel cu a fustei, drapate în față și în spate și printr-un volan de două palme, încrețit și cusut peste marginea de jos a fustei”. Tot acum a crescut puțin și „scobitu-

20. Un domn din elitele sociale basarabene, fotografie „carte de visite”, atelier A. Sumovschi, Chișinău, al treilea sfert al sec. XIX, fotocredit: MNEIN FB 24108-129.

ra din dreptul gâtului”, mânecile s-au strâmtat iar la talie se purtau „șiruri spumoase de dantelă lată sau de mousselină plisată – podoabă ce se numea jabot “ (deieri-deazi.blogspot.md 2014).

Moda a șters granița care împărțea „*le monde*” – lumea elitelor sociale și „*demimonde*” – fantomatica „*lume a doua*”, în care tronau curtezanele și actrițele. Acele dame de lume bună și curtezanele, franțuzoaicele și cele de peste graniță se învârtau în aceleași ateliere de modă. Anume curtezanele și actrițele din Parisul secolului XIX jucau rolul modelelor.

Până la sfârșitul sec. XIX croitoria era prestată în general la mod individual, la fel și în cazul confecționării încălțăminte și a pălăriilor. Începând cu ultimul deceniu al sec. XIX producerea de-a gata a vestimentației devine o nouă direcție în dezvoltarea industrială.

Înțelesul expresiei „*costum de oraș*” includea de obicei costumul reprezentanților acelor pături sociale ale orașului care se îmbrăcau după moda

Europei occidentale. În același context, „*gustul ales*” – dacă este să credem jurnalelor de modă rusești din anii 1890-1900 – se definea prin capacitatea de a alege stoffa și fasonul în conformitate cu destinația viitoarei haine (fig. 20).

Fotografia a fost utilizată pentru a promova celebritățile și a consemna moda vremii și alte fenomene sociale. Prin intermediul expozițiilor universale cum ar fi cea la care a fost construit Turnul Eiffel la Paris, în 1889, unde a fost inclusă o galerie a mașinilor și noilor invenții s-a deschis, după o sută de ani de la revoluție, o altă eră a eleganței și a spiritului modernității, combinată cu reprezentările vestimentare a lumii în general.

În loc de încheiere

Moda a devenit destul de repede un fenomen social de masă. Adevărata realizare a fotografiei cu componenta vestimentară aleasă a fost abilitatea de a crea o „*bancă de memorie*” despre felul în care au arătat femeile și bărbații la un moment dat în societate. După apariția propriu-zisă a fotografiei cu accentul pe moda vestimentară s-a înregistrat o adevărată transformare socială. În istoria fotografiei de modă a consemnat pentru eternitate imagini de o frumusețe rară create de acei artiști fotografi extraordinari pe care i-am avut în cea de-a doua jumătate a secolului XIX în Basarabia.

Pe de altă parte, fotografia de modă a acceptat întotdeauna morala mării burghezii și a fost dominată și forțată de mentalitatea ei. Fotografia de modă a fost o acțiune a mării finanțe, exercitată pentru propriile ei scopuri, ascunzându-se sub masca de artă. De la începuturile ei, odată cu acest secol, fotografia a acționat ca aripa de extremă dreaptă a mijloacelor de comunicare, o poziție incompatibilă cu un nivel înalt de cultură sau de expresie (Iarovici 1989, 175).

Într-un alt context, fotografiile care nu erau mulțumiți pur și simplu cu copierea naturii doreau ca imaginea „*să scoată în evidență frumusețea și nu numai să prezinte adevărul*” căutau să execute portrete fotografice care erau una dintre variantele portretelor tradiționale pictate cu încercarea de a crea un portret psihologic. Acesta a reprezentat vârful măiestriei fotografice care a tins să împace aspectul teluric și spiritual al modelelor vremii ce au devenit atât de rare în zilele noastre (Панфилов 1982, 6-7).

Mărturii ale stilurilor vestimentare „*haute couture*” în muzee avem cu prisosință, însă imaginile fotografice, împreună cu celelalte surse, ne pot da un tablou mult mai complex al epocii. Elitele sociale basarabene s-au racordat într-un mod armonios la standardele eleganței și stilului european manifestând aceleași gusturi alese și simțuri

rafinat cu ale înaltelor case nobiliare preluând într-un mod destul de reușit tonul și eticheta occidentală a vremii. Este un motiv în plus de a studia aprofundat acest subiect și de a aprecia la justa valoare fenomenul modei vestimentare în Basarabia mijlocului de secol XIX.

Bibliografie

- Bardulete 2014:** M. Bardulete, Cum s-a schimbat îmbrăcămintea femeilor din România în 60 de ani: perioada 1850-1910, http://www.b365.ro/cum-s-a-schimbat-imbracamintea-femeilor-din-romania-in-60-de-ani-perioada-1850-1910-galerie-foto_204453.html#n, publicat 20.09.2014, accesat 07.04.2017.
- Cole, Deihl 2015:** D.J. Cole, N. Deihl, *The History of Modern Fashion* (London 2015).
- deieri-deazi.blogspot.md 2014:** Modă și stil la sfârșitul secolului al XIX-lea, <https://deieri-deazi.blogspot.md/2014/02/moda-si-stil-la-sfarsit-de-secol-xix.html>, publicat 02.2014, accesat 07.04.2017.
- Iarovici 1989:** E. Iarovici, *Fotografia și lumea de azi* (București: Ed. Tehnică 1989).
- Ionescu 2006:** A.-S. Ionescu, *Modă și societate urbană în România epocii moderne* (București: Ed. Paideia 2006).
- manon-legko.livejournal.com 2013:** Мода конца 18 - начала 19 веков, <http://manon-legko.livejournal.com/375140.html>, publicat 15.08.2013, accesat 07.04.2017.
- Mihailescu 2007:** D.C. Mihailescu, Lecturi la tava – „Moda și societatea urbană”, <http://jurnalul.ro/cultura/carte/lecturi-la-tava-moda-si-societatea-urbana-2336.html>, publicat 11.02.2007, accesat 07.04.2017.
- vintageromania.com 2011:** Moda de-a lungul timpului, <http://www.vintageromania.com/antichitati-pentru-toti/moda-de-a-lungul-timpului>, publicat 16.02.2011, accesat 07.04.2017.
- Адцеева 2013:** Б. Адцеева, Модный рубеж: освобождение от корсета и равнение на английского короля, https://ria.ru/Tsarist_Russia/20130614/943372861.html, publicat 14.03.2013, accesat 07.04.2017.
- Киреева 1970:** Е.В. Киреева, Мужской костюм второй половины 19 века (1850-1906). В: Е.В. Киреева, История костюма. Европейские костюмы от античности до XX века (Москва: „Просвещение” 1970).
- Комиссаржевский 2005:** Ф. Комиссаржевский, История костюма (Москва: Астрель, АСТ 2005).
- Николюкина 2009:** Т. Николюкина, Рядиться никогда не лень. Одежда горожан конца XIX - начала XX века. В: Газета «Кижич», №5 (56) июнь 2009.
- Панфилов 1982:** Н.Д. Панфилов, Мастерство фотолюбителя. Учебное пособие (Москва 1982).
- Стил 2013:** В. Стил, *Femme fatale: парижская мода и визуальная культура на рубеже XIX-XX веков. Теория моды. Одежда. Тело. Культура* №28 (лето 2013), <http://www.nlobooks.ru/node/3688>, publicat 2013, accesat 07.04.2017.

Style and elegance in Bessarabian photographs of the 2nd half of the 19th century

Keywords: photography, clothes, fashion, style, Bessarabia, Europe, photographer, fashion designer, social elite.

Abstract: The author presents the fashion trends of Western Europe, Romania and Bessarabia in the second half of the 19th century through the prism of photography. The influence of European monarchic houses on the fashion of that time is considered, as well as the role of artistic and cultural emancipation, which has left its imprint on society through the visual arts. The article lists fashion designers who contributed to the development of fashion and whose work was reflected in the photographs.

List of illustrations:

1. The fashion of the past in the Chisinau Public Garden, the end of the 19th c. (MNEIN FB-1763).
2. Queen Victoria and Prince Albert at Buckingham Palace, 1860 (<http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-32781964>), accessed on 07.04.2017.
3. The dress of a lady from the Basarabian social elites, carte de visite photograph, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB 24108/74).
4. Eugénie, Empress of the French, about 1858 (<http://www.npg.org.uk/collections/search/portraitLarge/mw127141/Eugnie-Empress-of-France-Eugnie-de-Montijo>), accessed on 07.04.2017.
5. The image of a lady from the Basarabian social elites, with a child in her arms, carte de visite photograph, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB-24108/95).

6. Elisabeth, Empress of Austria and Queen of Hungary, mid-1860s (<https://alchetron.com/Empress-Elisabeth-of-Austria-1166084-W>), accessed on 07.04.2017.
7. A lady from the Basarabian social elites posing in a photo-studio, carte de visite photograph, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB-24108/86).
8. King Edward VII of the United Kingdom, 1860 (<http://www.gettyimages.com/license/3070147>), accessed on 07.04.2017.
9. A representative of the privileged strata of the Bessarabian society, carte de visite photograph, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB 24108/99).
10. A representative of the privileged strata of the Bessarabian society, carte de visite photograph, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB 24108-89).
11. Winter clothes on the old Bessarabian carte de visite photographs, the 2nd half of the 19th c. (MNEIN FB 24108-54).
12. Artists' model Olga de Meyer, a photograph by Baron Adolph de Meyer, 1900 (https://pt.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Woman_before_Arch_1900s.jpg), accessed on 07.04.2017.
13. A lady from the Bessarabian social elites dressed according to the latest trends in fashion (MNEIN FB-24108/58).
14. La Mode Pratique Magazine, end of the 19th c. (<http://fashioninstitute.canalblog.com/archives/2011/03/09/20587262.html>), accessed on 07.04.2017.
15. Virginia Oldoini, Countess of Castiglione, a photograph by Louis Pierson, 1860 (<http://www.rocaille.it/virginia-oldoini-contessa-di-castiglione>), accessed on 07.04.2017.
16. The father of couture Charles Frederick Worth, a photograph by Nadar, 1895 (<http://theredlist.com/wiki/2-23-1249-1250-view-before-1900-profile-charles-frederick-worth-4.html>), accessed on 07.04.2017.
17. Virginia Oldoini, Countess of Castiglione, a photograph by Louis Pierson, 1860 (<https://www.pinterest.com/pin/368239707013953487>), accessed on 07.04.2017.
18. Fashion designer Paul Poiret, early 20th c. (<http://www.ecofashiontalk.com/2016/07/business-of-fashion-fashion-history-paul-poiret/> (accessed on 07.04.2017)).
19. Elisabeth, Empress of Austria and Queen of Hungary, mid-1870s (<https://www.piphoweson.com/explore/yarns/empress-elisabeth-of-austria>), accessed on 07.04.2017.
20. A representative of the privileged strata of the Bessarabian society, carte de visite photograph, A. Sumovsky's photo-studio, Chișinău, the 3rd quarter of the 19th c. (MNEIN FB 24108-129).

Стиль и элегантность в бессарабских фотографиях второй половины XIX века

Ключевые слова: фотография, одежда, мода, стиль, Бессарабия, Европа, фотограф, модельер, социальные элиты.

Резюме: Автор представляет модные тенденции Западной Европы, Румынии и Бессарабии второй половины XIX века сквозь призму фотографии. Рассматривается влияние европейских монарших домов на моду того времени, а также роль художественной и культурной эмансипация, наложившей свой отпечаток на общество посредством изобразительных искусств. В статье перечислены дизайнеры и модельеры, которые внесли свой вклад в развитие моды и чье творчество нашло отражение в фотографиях.

Список иллюстраций:

1. Мода прошлого в кишиневском городском саду, конец XIX в. (MNEIN FB-1763).
2. Королева Виктория и принц Альберт в Букингемском дворце, 1860 г. (<http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-32781964>), посещение 07.04.2017.
3. Одежда дамы из бессарабского высшего общества, фотография «карт де визит», третья четверть XIX в. (MNEIN FB 24108/74).
4. Французская императрица Евгения, около 1858 г. (<http://www.npg.org.uk/collections/search/portraitLarge/mw127141/Eugnie-Empress-of-France-Eugnie-de-Montijo>), посещение 07.04.2017.
5. Дама из привилегированных слоев бессарабского общества с ребенком, фотография «карт де визит», третья четверть XIX в. (MNEIN FB-24108/95).
6. Императрица Австрии и королева Венгрии Елизавета, середина 60-х гг. XIX в. (<https://alchetron.com/Empress-Elisabeth-of-Austria-1166084-W>), посещение 07.04.2017.
7. Дама из привилегированных слоев бессарабского общества в фотоателье, изображение типа «карт де визит», третья четверть XIX в. (MNEIN FB-24108/86).

8. Король Великобритании Эдуард VII, 1860 г. (<http://www.gettyimages.com/license/3070147>), посещение 07.04.2017.
9. Представитель привилегированных слоев бессарабского общества, фотография «карт де визит», третья четверть XIX в. (MNEIN FB 24108/99).
10. Представитель привилегированных слоев бессарабского общества, фотография «карт де визит», третья четверть XIX в. (MNEIN FB 24108-89).
11. Зимняя одежда на старых бессарабских фотографиях «карт де визит», вторая половина XIX в. (MNEIN FB 24108-54).
12. Модель Ольга де Мейер, фотография барона Адольфа де Мейера, 1900 г. (https://pt.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:Woman_before_Arch_1900s.jpg), посещение 07.04.2017.
13. Дама из привилегированных слоев бессарабского общества, одетая в соответствии с последними тенденциями моды (MNEIN FB-24108/58).
14. Журнал «La Mode Pratique», конец XIX в. (<http://fashioninstitute.canalblog.com/archives/2011/03/09/20587262.html>), посещение 07.04.2017.
15. Вирджиния Ольдоини, графиня ди Кастильоне, фотография Луи Пьерсона, 1860 г. (<http://www.rocaille.it/virginia-oldoini-contessa-di-castiglione>), посещение 07.04.2017.
16. Родоначальник высокой моды Чарльз Фредерик Уорт, фотография Надара, 1895 г. (<http://theredlist.com/wiki-2-23-1249-1250-view-before-1900-profile-charles-frederick-worth-4.html>), посещение 07.04.2017.
17. Вирджиния Ольдоини, графиня ди Кастильоне, фотография Луи Пьерсона, 1860 г. (<https://www.pinterest.com/pin/368239707013953487>), посещение 07.04.2017.
18. Модельер Поль Пуаре, начало XX в. (<http://www.ecofashiontalk.com/2016/07/business-of-fashion-fashion-history-paul-poiret>), посещение 07.04.2017.
19. Императрица Австрии и королева Венгрии Елизавета, середина 70-х гг. XIX в. (<https://www.piphowson.com/explore/yarns/empress-elisabeth-of-austria>), посещение 07.04.2017.
20. Представитель привилегированных слоев бессарабского общества, фотография «карт де визит», фотоателье А. Сумовского, Кишинев, третья четверть XIX в. (MNEIN FB 24108-129).

02.05.2017

Mihail Dohot, Universitatea „Valahia”, bul. Regele Carol I, 2, RO-130024 Târgoviște, România

